

SLUŽBY KNIHOVEN VE SVĚTLE NOVELY AUTORSKÉHO ZÁKONA¹

Zdeněk Matušík – Vít Richter, Národní knihovna ČR

V rozvíjející se informační společnosti získávají autorskoprávní vztahy v činnosti knihoven na váze. Je tomu tak zajisté díky obecně rostoucí šíři forem, v nichž jsou tvůrčí obsahy vytvářeny a šířeny, a specificky v důsledku prudkého rozvoje práva duševního vlastnictví, k němuž dochází v posledních desetiletích v návaznosti na rozvoj informační společnosti.

Novela autorského zákona, která nabyla účinnosti dne 22. května 2006², byla jistým dovršením počáteční etapy vývoje té oblasti autorského práva v České republice, jež se specificky vztahuje na činnost knihoven přístupných veřejnosti.

Příprava novely autorského zákona byla v knihovnické obci očekávána s velkou netrpělivostí. Ta byla oproti vládnímu plánu legislativních prací zpožděna o celý rok. Na procesu přípravy se průběžně po celou dobu aktivně podílely Národní knihovna České republiky a Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, cenná byla účast Státní technické knihovny a Městské knihovny v Praze, svými připomínkami v různých etapách přispěly další knihovnická grémia, jednotlivé knihovny, ale i instituce ze sféry archivnictví, muzeí, galerií i školství. Přesto je oprávněné politování nad tím, že účast na posuzování a přípravě novely z řad knihovnické obce nebyla aktivnější.

Jaké konkrétní změny přináší autorský zákon v nové podobě? Je pravda, že novela přinesla řadu změn – na předpokládané vyhlášení úplného znění v době psaní tohoto příspěvku se ještě čeká – nicméně rozhodující pasáže týkající se knihoven jsou v novele většinou uvedeny v ucelené formě a na nemnoha místech.

¹ Vzhledem k tomu, že stať není pojednáním autorskoprávním, upouští se v článku vědomě v běžných souvislostech knihovnické problematiky od používání terminologie autorského práva. Text ovšem byl zpracováván s ohledem na autorskoprávní význam jeho obsahu.

² Zákon č. 216/2006 Sb. ze dne 25. dubna 2006, kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Pro výklad oprávnění vyplývajících z autorského zákona pro knihovny je třeba si uvědomit, že zde není na místě prvoplánový přístup, domněle vycházející ze zásady „co není zakázáno, je povoleno“. Při práci s touto právní normou je třeba mít vždy na paměti, že zákon primárně vyhrazuje veškerá práva k užití autorovi a držitelům práv příbuzných a uživatel – a ve smyslu autorského práva je jím i knihovna samotná – může dílo, záznam či databázi užít jen na základě svolení držitele práva (tj. na základě takové či onaké formy licenční smlouvy), nebo na základě oprávnění zakotveného v zákoně (volná užití a užití na základě zákonné licence – jež se chápou jako výjimky z práva autorského, resp. jeho omezení). A i užití, jež formálně spadá do zákonných mezí, je může svým způsobem překračovat, pokud předmětné užití díla je v rozporu s běžným způsobem užití díla nebo jím jsou nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy autora (§ 29 odst.1³). Neplatí tedy úvahy typu „v autorském zákoně jsem výslovný zákaz nenašel, tak to lze dělat“.

Vzato dle posloupnosti v textu zákona, právní jistota knihoven byla nesporně posílena úpravou definice půjčování (§ 16). Ta nyní nijak doplňkově neomezuje účel užití půjčeného díla či záznamu – rozhodující je nevýdělečná povaha půjčování. Z autorskoprávního hlediska tedy nic nebrání půjčování rovněž právníckým osobám. Pro knihovny, v nichž provozovatel využívá možnosti dané knihovním zákonem a vybírá za půjčování zvukových záznamů poplatků, resp. v knihovnách působících mimo Evidenci knihoven je důležité respektovat podmínku, že výše úplaty za půjčování nesmí přesáhnout výši provozních nákladů knihovny na výpůjčku.

Novela rovněž jednoznačně upravila zhotovování kopií na papír (či obdobný podklad – např. mikrofilm, ale i tričko apod.): výslovně uvádí možnost zhotovit, samoobslužně či na objednávku a za úplatu takovou kopii pro vnitřní potřebu právnícké osoby nebo fyzické podnikající osoby, a to bez omezení rozsahu (§ 30a odst. 1). České knihovny tak mají v této oblasti služeb prostor, jaký jim mohou kolegové v leckteré další zemi závidět.

Nutno ovšem dodat, že změna zahrnuje i zvýšení odměny za takové užití, která je zprostředkovaná kolektivním správcem. Sazba za reprografickou kopii zhotovenou za úplatu se zdvojnásobuje a toto zvýšení není kompenzováno ani zakotvením koeficientu 70 procent (jako pravděpodobného podílu autorských děl v předlohách kopírovaných v knihovnách), neboť do přístrojů zhotovujících tyto kopie se započítávají nově i tiskárny. Uvedená procentní sazba je pro mnohé knihovny velmi tvrdá. Na středních a vysokých školách se v rozsáhlé míře poskytují tiskárny pro tisk vlastních materi-

³ První bod tzv. třístupeňového testu „fair use“ je omezení na zvláštní případy stanovené v zákoně.

álů zpracovaných studenty. Kopírky ve veřejných knihovnách malých obcí slouží ve velké míře ke kopírování soukromých materiálů jako v copy shopu. Knihovnický návrh na diferenciaci koeficientu nebyl přijat vůbec, ale v původním návrhu zákona existovala alespoň možnost o případném zmírnění tvrdosti jednat, tato možnost však byla v závěrečné etapě projednávání v Poslanecké sněmovně odstraněna.

Zde snad ještě jedna obecná poznámka. Knihovny jistě nemají za úkol zkoumat, zda uživatel dodržuje autorský zákon, nebo jeho respektování vymáhat. Základní odpovědnost za dodržování autorského práva nepochybně spočívá na uživateli. Nicméně, knihovny jako instituce občanské společnosti mají závazek působit rovněž v této oblasti k zachování společenských norem, například tím, že upozornění na autorské právo zahrnou do svých řádů a dalších pokynů pro své uživatele, že na ně odkáží i na těch místech, kde by nejspíše mohlo dojít k jednání překračující hranice práva (u kopírek apod.).

Vedle toho mají knihovny i odpovědnost přímou: pokud se, zejména při poskytování služby, pracovník knihovny dozví informaci vypovídající o připravovaném porušení autorského zákona, je povinen uživateli v daném kontextu poskytnutí služby odmítnout. Nově pak autorský zákon výslovně knihovnám ukládá zamezit zhotovení elektronické kopie dokumentů prezenčně zpřístupňovaných na základě zákonné licence v elektronické formě (jak digitální, tak analogové).

V souladu s evropským právem je také z jakéhokoli kopírování vyloučeno kopírování notových materiálů. Dokud tedy „konkrétní dokument“ nepřejde do volné domény, nelze jej kopírovat ani vlastním zařízením uživatele pro soukromou osobní potřebu. Posuzovat, zda je notový materiál pro kopírování volný, nelze jen podle data úmrtí autora samotného hudebního či hudebně dramatického díla. Majetková práva se totiž vztahují i na nakladatele (50 let od vydání) – a na autory případných dalších děl obsažených v publikaci (ilustrací, grafické úpravy – pro ně platí lhůta 70 let od úmrtí). Zde se nabízí jen možnost smluvní úpravy – vyjednání licence s nakladateli a dalšími držiteli práv. Tento tuhý rámec je striktně nastaven evropskou směrnicí a odráží dosavadní vysokou náročnost produkce notového materiálu.

Pro knihovny, jakož i archivy, muzea, galerie, školy, vysoké školy a další nevýdělečná školská a vzdělávací zařízení má klíčový význam § 37 platného znění autorského zákona, který shrnuje klíčová oprávnění pro jejich současné služby uživatelské veřejnosti; v jeho záhlaví také stojí „Knihovní licence“.

V první řadě se v licenci upravuje oprávnění knihoven ke zhotovování kopií a jejich užití, resp. ke zpřístupňování obsahů (děl či záznamů)

v nehmotné podobě. Zákon umožňuje prezenčně zpřístupnit na terminálu výpočetní techniky nebo na jiném technickém zařízení takřka jakýkoli oprávněně zveřejněný obsah či chráněný produkt intelektuální činnosti, pokud je knihovna nezískala na základě smluvní licence nebo v jejichž prodejních podmínkách nebylo zpřístupnění prostřednictvím kopie vyloučeno. – Tato licence se tedy týká nejen běžných případů, jako jsou díla literární a obrazová umělecká či vědecká, ale i filmů, zvukových či audiovizuálních záznamů. Vztahuje se i na digitální a mikrodokumentové reformáty. Nicméně, ani tímto způsobem nelze zpřístupňovat (složitější) interaktivní média a databáze, neboť zákon uplatnění knihovní licence na počítačové programy (pokud nejde o nepodstatný předmět výpůjčky) a databáze explicitně neumožňuje.

Formálně jsou tato oprávnění v textu rozvržena do několika ustanovení odstavce 1.

V první řadě jde o oprávnění knihovny zhotovit si jakoukoli kopii jakéhokoli předmětu autorskoprávní ochrany (kromě počítačového programu či databáze) „pro své archivní a konzervační potřeby“ a za nevýdělečným účelem. Z tohoto omezení je zřejmé, že kopie v rámci tohoto ustanovení (tj. kopie díla aj., jež knihovna ani nezbytně nemusí mít zařazeno do svého fondu) nemůže být zhotovena na základě konkrétního uživatelského požadavku. Za účelem oprávněného zhotovení kopie knihovny dokonce mohou obejít ochranu záznamu proti kopírování – tzv. účinné technické prostředky ochrany práv – podle dalších ustanovení autorského zákona⁴.

Předmětné ustanovení otázku užití takovéto kopie specifickěji neřeší. Ministerstvo kultury spatřuje možnost jejich použití – vedle období, kdy se třeba po stu letech dožijí přechodu díla do volné domény – pouze „ke zhotovení rozmnoženiny díla, jehož rozmnoženina byla poškozena nebo ztracena, a o němž lze na základě rozumně vynaloženého úsilí zjistit, že není nabízeno k prodeji; nebo ke zhotovení tiskové rozmnoženiny malé části díla, jež byla poškozena nebo ztracena“⁵. Na takový účel (preventivní zhotovení kopií fondu a jejich uchovávání) ovšem knihovny až na několik vý-

⁴ Reálně by mělo jít o součinnost držitele práv s knihovnou, zvláště při migraci obsahu z jednoho nosiče na druhý, či dokonce – tam, kde by to vůbec připadalo v úvahu – z jednoho programového prostředí do druhého. Realizace tohoto oprávnění ovšem v praxi nepochybně narazí na překážky, zvláště v případech, kdy výrobce záznamu zanikne.

⁵ Novela autorského zákona a knihovny / Adéla Faladová. – In: Čtenář. – ISSN 0011-2321. – Roč. 58, č. 7/8 (2006), s. 218. K citovanému ustanovení autorského zákona viz dále.

jimek⁶ nemají dostatek zdrojů. Máme za to, že prezenční zpřístupňování kopie díla šířeného držitelem práv nekomerčně způsobem, jenž bude vyložen níže, nepřekračuje smysl právní úpravy. Typickým případem je zde prezenční zpřístupňování kopií zdrojů z volného Internetu.

Další ustanovení poskytuje knihovnám oprávnění zhotovit a následně i půjčovat kopii dokumentu, jehož exemplář ve fondu knihovny – jak vyplývá z citátu v předchozím odstavci – byl ztracen nebo poškozen⁷; pokud by mělo jít o kopii větší části jednotky nebo o dokument celý, lze takto postupovat jen, pokud již publikace⁸ není na trhu k dostání. Za „rozumně vynaložené úsilí“ lze v případě české produkce v současné době považovat odpovídajícím způsobem komentovanou objednávku u odborného knihkupce, zejména člena Svazu českých knihkopců a nakladatelů, jenž disponuje síťovým propojením s dalšími knihkupci a distributory, a u nakladatele. Potřebnou náhradu lze často získat na antikvárním trhu. U zahraniční produkce platí uvedený postup obdobně. Netřeba snad zdůrazňovat, že rovněž pro čtenáře knihovny je výhodnější mít v ruce i po hmotné stránce kvalitní knižní dílo, než pracovat s náhražkou.

Zásadní význam má pak ustanovení třetí. Na jeho základě mohou knihovny zhotovovat kopie dokumentů zařazených do svého fondu (s výhradou – viz výše) a pak je prezenčně zpřístupňovat. V současnosti půjde patrně převážně o zpřístupnění digitální, na terminálu, jenž neumožní dálkový přístup, v úvahu ovšem připadá i zpřístupnění kopie – mikrodokumentu na čtecím přístroji nebo analogové kopie na magnetofonu či videopřehrávači. Jsou zde stanoveny i určité podmínky: V první řadě je knihovna povinna zamezit uživateli zhotovit kopii (může mu však, neboť často půjde o reformát tiskové či jiné grafické předlohy, za úplaty zhotovit kopii na papír apod.). Dále – takto zpřístupňovat určitý obsah lze pouze pro jednotlivce, licence tedy neplatí např. pro pořádání hudebních pořadů nebo filmových představení pro více účastníků. V neposlední řadě – takto lze zpřístupňovat obsah pouze pro účely výzkumu nebo soukromého studia.

⁶ A i knihovny s konzervační funkcí mohou vzhledem k disponibilním zdrojům zhotovovat reformáty jen u malé části přírůstků – zejména novin či některých elektronických formátů.

⁷ Nahrazení „malé části díla“ text zákona předpokládá jen u tištěných dokumentů.

⁸ Zákon uvádí pojem „dílo“, což by v některých případech otevíralo škálu možných výkladů. Použitím pojmu „publikace“ se zde zdůrazňuje, že jde o celostní předmět ochrany autorských práva a práv příbuzných (složené zpravidla z díla literárního, díla grafického, případně díla výtvarného či dalších, jakož i předmětu práva nakladatele na odměnu za zhotovení rozmnoženiny jím vydaného díla pro osobní potřebu) – tedy to, co se jinak rozumí pod pojmem „vydání díla“.

Toto ustanovení [§ 37 odst. 1 písm. c)] si zasluhuje ještě bližší pohled. I když jeho aplikace může být – jak uvedeno – velmi široká, uplatňuje se zvláště při vytváření a provozování digitálních knihoven. V České republice se jedná především o koncepci České digitální knihovny a klíčové národní programy Memoria (Manuscriptorium – digitalizované historické dokumenty), Kramerius (digitalizované novodobé dokumenty) a WebArchiv (archivované digitální dokumenty zveřejněné ve volném Internetu). Knihovníci mají pochopitelně především starosti s finanční stránkou (která předpokládá, podmiňuje i ovlivňuje stránky další), ale musejí se vyrovnat i se stránkou autorskoprávní. Ta je jim zde ostatně také ku prospěchu: tím, že legislativa zavedla právní ochranu pořizovatele databázi; chrání tak rovněž úsilí a prostředky knihoven vynaložené na tyto programy.

Závažný problém ovšem v provozování digitálních knihoven představuje délka trvání majetkových autorských práv (a práv příbuzných), po dobu jejichž trvání nelze digitalizované obsahy na webu vystavovat, neboť by šlo o neoprávněné sdělování díla veřejnosti. Za hranici, do níž se digitální reformáty zpřístupňují pouze prezenčně v knihovně vlastníci předlohu, se konvenčně v rámci programu Kramerius stanovuje rok vydání 1880.⁹ Tato skutečnost ale nijak nebrání tomu, aby knihovny na webu vystavovaly ty digitální reformáty, u nichž bylo pozitivně zjištěno, že lhůta trvání majetkových práv již uplynula. Prakticky půjde patrně především o reformáty monografií.

Vyloženou cestu zpřístupňování kopií předpokládáme – jak uvozeno výše – také pro prezenční zpřístupňování kopií zdrojů z Web-Archivu – tedy nekomerčně šířených materiálů z volného Internetu. To zajisté není v rozporu s běžným způsobem užití díla aniž jsou jím nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy autora.

Novinku významnou zejména pro vědecké a vysokoškolské knihovny představuje další ustanovení zákona, o prezenčním půjčování obhájených diplomových, rigorózních, disertačních a habilitačních prací. Zejména informační význam disertačních prací je mezinárodně uznáván a možnost

⁹ Pro ilustraci, Národní archiv Spojeného království v odpovědi v rámci konzultace k programu Evropské unie i2010 – Evropská digitální knihovna uvádí, že nejstarší dílo ve Velké Británii, jehož majetková práva dosud trvají, bylo vydáno v roce 1862; jeho autor zemřel v roce 1938 a dílo tedy bude volné až v lednu 2009. Viz i2010 Digital Libraries: Questions for Online Consultation. General Comments. [2006-07-19]. Dostupné z WWW:

<http://europa.eu.int/information_society/activities/digital_libraries/consultation/replies/consult_results/national_archives_uk_a303393.pdf> – Na druhou stranu však ve smlouvě s kolektivním správcem o výši odměny za přímé poskytování kopií ve Spolkové republice Německo byl za hranici platby odměny stanoven rok 1920.

jejich zpřístupňování pro výzkum a soukromé studium je nesporně pozitivním krokem.¹⁰ Pro půjčování platí možné omezení: autor může půjčování vyloučit, přičemž jako vyloučení třeba chápat i označení práce za důvěrnou apod., jakož i nesouhlas s půjčováním zadokumentovaný v minulosti. Pokud jde o kopírování, principiálně pro ně platí obecná právní úprava – ovšem vzhledem ke specifické povaze těchto děl a zvláštní úpravě jejich půjčování je vhodné rozsah kopírování omezit. Vyloučení z půjčování pak nutno chápat i jako vyloučení z kopírování pro alternativní zpřístupnění a pro uživatele. Z dikce zákona (o prezenčním zpřístupňování) rovněž vyplývá, že kopii nelze objednateli poskytnout v rámci služby přímého dodávání kopií – bez jeho osobní přítomnosti v knihovně, či další z knihovní licence oprávněné instituce.

Významné změny zaznamenává úprava půjčování vydaných děl a záznamů (odst. 2 a 3). Novinkou zde je již zavedení institutu „půjčování na místě samém“, neboť dříve český autorský zákon půjčování absenční a prezenční nijak nerozlišoval. Pozitivní je rovněž skutečnost, že alespoň v důvodové zprávě se v souladu s evropskou směrnicí uvádí, že poskytování dokumentů na fyzických nosičích mezi institucemi, jichž se týká knihovní licence, např. v rámci meziknihovní výpůjční služby, se z autorskoprávního hlediska nepovažuje za samostatné užití. Podobně se za půjčování nepovažuje výpůjčka počítačového programu, kde program je jen prostředkem ke zpřístupnění samotného obsahu (díla, výkonu umělce apod.).

Nová úprava půjčování pak pro většinu knihoven bude změnou spíše psychickou, než že by se věcně projevovala v jejich každodenním životě, ale i tak je nepominutelná a budme za ni vděční.

Knihovny a další zařízení především získala oprávnění k prezenčnímu půjčování zvukových a zvukově obrazových záznamů. Pro vědecké a vysokoškolské knihovny může mít oprávnění k půjčování zvukově obra-

¹⁰ Pro činnost veřejných vysokých škol je ovšem také významné zveřejňování i dalších závěrečných, zejména diplomových prací nově zakotvené v § 47b zákona č. 111/1998 Sb., ze dne 22. dubna 1998, o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách) v platném znění, a to s účinností od 1. 1. 2006. Ustanovení tohoto zákona jsou také – ve spojení s tam předpokládanou úpravou v jednotlivé vysoké škole – určující pro zpřístupňování závěrečných prací odevzdaných k obhajobě od 1. 1. 2006 v rámci předmětné vysoké školy. Autor může smluvně vyjádřit souhlas s dalšími formami zpřístupňování (například s on-line dálkovým zpřístupňováním). – Povahu této stati překračují úvahy o možnosti využít ustanovení platného autorského zákona pro zpřístupňování posudků závěrečných prací.

zových záznamů¹¹ alespoň k prezenčnímu užití význam ve vytvoření právní jistoty. Při prezenčním půjčování záznamů jsou knihovny povinny zamezit možnost pořízení kopie – což třeba vykládat i tak, že neumožní uživateli, aby záznam používal na svém zařízení, pokud by na něm bylo možné kopii zhotovit. Půjčování absenční se jako dosud odkazuje na licenci smluvní, pro niž však v případě audiovizuálních záznamů knihovny nenalézají partnery.

Největší pozornost ovšem budí zavedení odměny za absenční výpůjčky autorských děl. Vzhledem k vymezením uvedeným v zákoně se její platba bude týkat zejména výpůjček knih a časopisů ve veřejných a krajských knihovnách, bez prolongací a výpůjček děl volných. Spíš pro úplnost sem náleží poznámka, že jde o půjčování bez ohledu na formu nosiče, ať je jím papír, nebo CD-ROM či jiná podoba digitální knihy. Sazba za jednu výpůjčku činí podle přílohy zákona Kč 0,50. Celková částka, jež bude za půjčování zaplácena kolektivním správcům ze státního rozpočtu prostřednictvím Národní knihovny ČR, se stanoví na základě statistických údajů o výpůjčkách.

Tolik ustanovení zákona. V praxi třeba počítat s tím, že jeho realizace si vyžádá určitý čas – a že především pro kolektivní správce nebude zcela snadné. Knihoven se to ovšem může dotknout v té míře, v jaké od nich zákon předpokládá součinnost. Tak celkové statistické údaje o počtu výpůjček dodají kolektivním správcům Dilia a OOA-S¹² Národní informační a poradenské středisko pro kulturu a Národní knihovna ČR. Počítá se s tím, že ve výše uvedeném smyslu se bude platit za 70 % výpůjček a že rozúčtování odměn jednotlivým oprávněným se bude provádět na základě údajů ze vzorku veřejných knihoven, a to z těch, jež evidují výpůjčky v automatizovaném systému.

Platba odměny autorům za půjčování jejich děl ve veřejných knihovnách¹³ má v mezinárodním měřítku již půlstoletou tradici, ačkoli k zavedení

¹¹ Jak známo, knihovny v Česku absenčně půjčují zvukové dokumenty na základě kolektivní licenční smlouvy o půjčování zvukových záznamů zachycujících autorská díla, umělecké výkony výkonných umělců a jiné zvuky mezi Národní knihovnou ČR (za systém knihoven) a kolektivními správci OSA, Dilia a INTERGRAM z 2. ledna 2004; smlouva ve své době upravila i půjčování prezenční.

¹² Ochranná organizace autorská - sdružení autorů děl výtvarného umění, architektury a obrazové složky audiovizuálních děl. Zákon stanovuje, že autorům děl literárních, včetně děl vědeckých a děl kartografických přísluší 75 % takto vybraných odměn a autorům děl výtvarných 25 %.

¹³ Zde třeba upozornit na homonymii, která vznikla pod vlivem angličtiny: označení „právo veřejného půjčování“ se používá ve dvou významech. V prvním, jako označení institutu půjčování podle autorského práva ve veřejně přístupných zařízeních, v druhém jako platba odměny autorům aj. za půjčování v knihovnách. Více

této tzv. knihovní tantiémy se řada evropských zemí odhodlala až v posledních letech, pod tlakem Evropské komise na respektování evropského práva. Knihovny nemají v principu důvod platbu odměny za půjčování odmítat. Jde o veřejnou službu a jako v ostatních případech, za podíl na zajišťování veřejných služeb má společnost, v první řadě stát, jednotlivé dodavatele odměňovat. Problémem, jenž dělá starosti i knihovníkům v dalších zemích, je, aby o prostředky takto vynaložené nebylo zkráceno zajištění činnosti knihoven samých. Předpokládaná výše nákladů na odměnu v Česku podle uvedených zásad činí 25 miliónů Kč ročně.

Významný přínos, a to i v mezinárodním měřítku, představuje ustanovení odstavce 4 knihovní licence, jež se týká katalogu fondu; lze ovšem počítat s tím, že bude intenzivně využíváno i dalšími paměťovými institucemi. Nyní mají knihovny možnost zahrnout do katalogu fondu reprodukci obálky knihy či nosiče záznamu¹⁴, jakož i obsah dokumentu a takový katalog zpřístupňovat v Internetu. Podmínkou je, že kvalita reprodukce výtvarného díla nesmí umožnit její zneužití. Možnost použít reprodukci obálky patrně využijí zejména veřejné knihovny, oprávnění uvést výčet obsahu v katalogizačním záznamu osloví nepochybně knihovny vědecké a velké knihovny veřejné. Obé může zvýšit relevantní informační potenciál elektronického katalogu. Pro vědecké a studijní účely jsou jistě podstatné obsahy sborníků a antologií, ale také případné podrobnější obsahy monografií.

Je na knihovnicích, v jaké míře se činnosti jejich knihovny dotknou oprávnění udělená v části zákona následující po knihovní licenci, v licenci pro zdravotně postižené (§ 38). Knihovny mají možnost zhotovit nevýdělečně pro potřebu zdravotně postižených kopii vydaného díla nebo zvukového či audiovizuálního záznamu (nikoli počítačového programu nebo databáze) a dokonce jim je dodávat on-line (tedy v rámci elektronicky zprostředkovaného dodávání dokumentů). Obdobně jim mohou uvedené předměty půjčovat. Tyto činnosti musejí splňovat základní podmínku: kopii lze zhotovit pouze v rozsahu odpovídajícím zdravotnímu poškození a podobně s ním musejí souviset i půjčované dokumenty. A ovšem, také zde vytváří obecný rámec zásada fair use – může jít tedy o poskytnutí kopie jen na základě jednotlivého požadavku uživatele.

Novela umožňuje knihovnám sehrát na poli šíření tvůrčích obsahů větší úlohu v případě, že si to autor či jiný držitel práv vůči danému produktu

o problému veřejného půjčování a platby odměny za ně srovnej Background Paper on Public Lending Right / [IFLA] Committee on Copyright and other Legal Matters [2006-07-19]. Dostupné z WWW:

<<http://www.ifla.org/III/clm/p1/PublicLendingRight-Backgr.htm>>. Z druhé strany, organizací pověřených správou poplatků, pak viz <<http://www.plrinternational.com/>>.

¹⁴ Galerie a muzea reprodukci samotného díla.

přeje a vhodným způsobem to sdělí. Jestliže dosud knihovny měly formálně svázány ruce, neboť kromě půjčování textových a obrazových děl či zvukových záznamů a zhotovení kopií na papíře či v podobě mikrodocumentu nesměly jiné služby bez smluvní (oboustranně podepsané) licenční smlouvy poskytovat, nové ustanovení autorského zákona (§ 46 odst. 6, ve spojení s dosavadním odst. 5) jim umožňuje půjčovat nebo zhotovovat pro uživatele kopii freeware, umožnit uživateli zhotovit si digitální kopii záznamu či z knihovní kopie díla, na přístup k němuž autor vyzývá k šíření díla pro účely výzkumu a studia bez omezení formy (často v rámci vzorové licence Creative Commons, zásad Open Access apod.). Umožní to také vystavovat na webu kopie z WebArchivu a obdobných databází. Je ovšem skutečností, že využití této možnosti je náročnější na zpracování: knihovníci dosud nebyli zvyklí tyto údaje sledovat a závěry z nich implementovat. Dnes je takové pole zpřístupněno a my se musíme naučit je obdělávat.

Knihovny rovněž netrpělivě čekaly na takovou právní úpravu, která jim – za plného uznání všech zainteresovaných – umožní poskytovat moderní službu dodávání kopií vědeckých děl, nejčastěji reprografických kopií časopiseckých statí nebo příspěvků ve sbornících, zprostředkovaných elektronickou cestou. Nyní tedy zákon umožňuje kolektivnímu správci uzavřít s knihovnami (v praxi zastoupenými Národní knihovnou ČR) smlouvu o rozšířené hromadné licenci na tuto službu. Vědečtí, případně výzkumní pracovníci – ale i soukromé osoby – tak budou moci na soudobém zákoně základě ve velmi krátkých lhůtách získávat informace nezbytné pro svou práci. Praxe ovšem ukáže, jak široký záběr pole budou ve skutečnosti moci knihovny obsáhnout, neboť zákonné ustanovení obsahuje značná omezení: tuto službu pro určitý titul vyloučí nejen jeho zařazení do nabídky dodavatelů on-line databází, ale i prostý zákaz držitele práv.

Další možnost uzavření rozšířené hromadné licence, jež platí i pro autory či další držitele práv, již jinak nejsou kolektivním správcem zastupováni, se otevřela pro veřejná čtení, jež nadále nelze pořádat v dosavadním právním rámci. Mezi kolektivním správcem Dilia a Národní knihovnou ČR již určitá jednání proběhla, ale v době psaní příspěvku ještě nebylo možné hovořit o jejich kladném výsledku.

Novela také zavedla novou hlavu Správní delikty. Podle ní se právnická nebo podnikající fyzická osoba dopustí správního deliktu např. tím, že neoprávněně užije autorské dílo, umělecký výkon, zvukový či zvukově obrazový záznam, rozhlasové nebo televizní vysílání nebo databázi, za což jí může být uložena pokuta až 150 000 Kč. (A neradno zapomínat, že § 152 trestního zákona zakotvuje i trestný čin v této oblasti včetně trestu na svobodě, dojde-li k jeho páčání ve velkém rozsahu.)

Závěrem považujeme za potřebné zdůraznit, že knihovny by se neměly cítit v kontrapozici vůči sféře autorského práva. Vždyť jedním ze základních momentů jejich poslání je šířit produkty tvůrčího ducha a také tím

vytvářet podmínky pro jejich další tvorbu. Právě proto si knihovny nekladou za úkol stavět se proti autorskému právu (jež, jak již uvedeno, v mnohém slouží i jim samým), ale hledat optimální rovnováhu mezi zájmy sféry autorů a dalších držitelů práv, zejména nakladatelů (často reprezentovanými – a to není pominutelné – kolektivními správci), zájmy uživatelů a svou úlohou zprostředkovatele přístupu k tvůrčím obsahům i dalším zdrojům napříč prostorem a časem. V životě, zvláště v období prudkých změn, jaké nyní s nástupem informační společnosti prožíváme, se stává, že i v jinak harmonickém soužití se objeví mráčky nesouladu. Tak se děje i v některých zemích, kde bylo donedávna soužití knihovnické a nakladatelské sféry příkladné. To je přirozený projev hledání nové rovnováhy.

Knihovny si ovšem musejí být vědomi skutečnosti, že v soudobé společnosti je především na každém subjektu, aby obhájil své společenské postavení. Přičemž, jak známo, obstojí jen to, co je schopno včasné a dostatečné změny.

Knihovny tedy musejí nejen obhajovat, ale přímo prosazovat své poslání činitele demokratizace přístupu k informacím, znalostem a kulturním hodnotám, a to i na poli zajištění dostatečného prostoru pro užívání předmětů ochrany autorského práva a práv příbuzných. To se jim na druhou stranu bude dařit jen ruku v ruce s tím, jak pro různé reprezentanty společenského života budou přesvědčivé výsledky jejich činnosti.

Přehled činností knihoven, jež nově umožňuje, ukládá nebo zapovídá novela autorského zákona od 22. 5. 2006

Čís.	Druh činnosti:	Služba/Činnost:	Ustanovení AZ:	Poznámka:
1	Zpřístupňování obsahu – půjčovní služby	Poskytování půjčovních služeb bez ohledu na účel užití – tedy také právníckým osobám a fyzickým podnikajícím osobám	§ 16	Dle §4 knihovního zákona je ovšem poskytování těchto služeb (kromě zpřístupňování zvukových a audiovizuálních dokumentů) povinně bezplatné.
2		Prezenční půjčování (nevydaných) obhájených diplomových, rigorózních, disertačních a habilitačních prací, pokud je autor nevyloučil.	§ 37 odst. 1 písm. d)	Nelze je tedy půjčovat, pokud se uživatel deklaruje za podnikatelský subjekt (mimo výzkum).
3		Prezenční půjčování reformátů – mikrodokumentů.	§ 37 odst. 1 písm. c)	Nelze je tedy půjčovat, pokud se uživatel deklaruje za podnikatelský subjekt (mimo výzkum).
4		Prezenční půjčování vydaných zvukových dokumentů.	§ 37 odst. 2 § 37 odst. 3	1. Knihovna je povinna zamezit <i>možnosti</i> zhotovit kopii dokumentu. 2. Ve spojení s existující licenční smlouvou lze půjčovat i absenčně (<i>tato služba tedy není po 22. 5. v jevové rovině nová</i>).
5		Prezenční půjčování vydaných audiovizuálních dokumentů.	§ 37 odst. 2 § 37 odst. 3	Knihovna je povinna zamezit <i>možnosti</i> zhotovit kopii dokumentu.

6		Půjčování vydaných elektronických zdrojů, jejichž podstatný obsah tvoří textový či statický obrazový dokument.	§ 66 odst. 5	Jde o případ, kdy součástí dokumentu je počítačový program, jenž pouze umožňuje zpřístupňovat vlastní obsah.
7		Absenční půjčování vydaných zvukových a audiovizuálních dokumentů pro osoby se zdravotním postižením	§ 38 odst. 2	1. Jen v souvislosti s jejich postižením. 2. Vhodné uvést takovou možnost do katalogu, např. využití pole 521 MARC 21.
8		Absenční půjčování počítačových programů, zvukových a audiovizuálních dokumentů na základě licence typu Creative Commons, označení freeware apod.	§ 46 odst. 5 § 46 odst. 6	Nosič musí obsahovat příslušnou nabídku, resp. konvenční označení.
9	Zpřístupňování obsahu – záznamu	Zpřístupňování digitální kopie (vč. reformátu) zveřejněného díla nebo záznamu na terminálu v rámci knihovny – vzdělávací instituce (bez přístupu z prostoru mimo její institucionální rámec).	§ 37 odst. 1 písm. c)	1. Originální dokument musí být součástí fondu. 2. Dílo či záznam nesmí být předmětem prodejných či licenčních podmínek. 3. Zpřístupňování pro účely výzkumu nebo soukromého studia – nelze je tedy zpřístupňovat, pokud se uživatel deklaruje za podnikatelský subjekt (mimo výzkum). 4. Zamezit zhotovení kopie. 5. Formálně jde o tuto formu také vždy tehdy u zpřístupňování elektronických zdrojů, pokud čtenář nedostane do ruky fyzický nosič. 6. Vhodné využít i pro prezenční zpřístupňování kopií zdrojů z volného Internetu. 7. V OPAC by bylo žádoucí u děl, jež nepřešla do volné domény, uvádět údaj o omezené přístupnosti (např. MARC 21 v poli 540).
10		Prezenční zpřístupňování zvukových a audiovizuálních dokumentů, resp. jejich kopií, na fyzickém nosiči [přehrávání od služby na terminál].	§ 37 odst. 1 písm. c)	1. Dílo či záznam nesmí být předmětem prodejných či licenčních podmínek. 2. Zpřístupňování pro účely výzkumu nebo soukromého studia – nelze je tedy zpřístupňovat, pokud se uživatel deklaruje za podnikatelský subjekt (mimo výzkum). 3. Zamezit zhotovení kopie.
11	Kopírovací služby	Poskytování samoobslužných kopírovacích služeb, resp. zhotovování kopií na papír (nebo podobný podklad – film) také pro vnitřní potřebu právnických či podnikajících fyzických osob. Z oprávnění jsou vyloučeny notové záznamy.	§ 30a odst. 1 písm. c) § 30a odst. 1 písm. d)	1. Službu tedy nelze poskytovat těm subjektům, již deklarují jiné („veřejné“, podnikatelské) užití.
12		Zhotovování kopií na papír (nebo podobný podklad) pro účely výzkumu nebo soukromého studia z reformátů. Z oprávnění jsou vyloučeny notové záznamy.	§ 37 odst. 1 písm. c)	Kopie tedy nelze zhotovit, pokud se uživatel deklaruje za podnikatelský subjekt (mimo výzkum).

13		Zhotovování kopií vydaných děl a záznamů pro potřeby osob se zdravotním postižením (kromě počítačových programů [= interaktivních médií], databází), včetně dodávky on-line a možnosti obejít technické prostředky ochrany.	§ 38 odst. 1 písm. a) § 43 odst. 4	1. Kopii lze zhotovit jen v rozsahu odpovídajícím zdravotnímu postižení uživatele. 2. Vhodné uvést takovou možnost do katalogu, např. využít pole 521 MARC 21.
14		Elektronické zprostředkování (reprografických) kopií.	§ 101 odst. 9 písm. f) – zakládá možnost uzavřít rozšířenou hromadnou licenční smlouvu	Smlouvu je tedy nejdříve nutné uzavřít.
15		Elektronické zprostředkování kopií děl/záznamů, a to i digitálních jako vlastního předmětu užití, pro potřeby osob se zdravotním postižením.	§ 38 odst. 1 písm. a)	1. Kopii lze zhotovit jen v rozsahu odpovídajícím zdravotnímu postižení uživatele. 2. Vhodné uvést takovou možnost do katalogu, např. využít pole 521 MARC 21.
16		Kopírování i elektronických dokumentů na fyzickém nosiči v případě licence typu Creative Commons, resp. freeware.	§ 46 odst. 5 a 6	1. Dokument musí být vybaven příslušným návrhem, resp. konvenčním označením. 2. Šlo by např. o poskytnutí možnosti zhotovit si digitální kopii elektronického zdroje (díla na fyzickém digitálním nosiči, z Web Archivu...).
17		Kopírování (nevydaných) obhájených diplomových, rigorózních, disertačních a habilitačních prací, pokud autor nevyloučil půjčování.	§ 30a odst. 1 resp. § 37 odst. 1 písm. c)	1. Kopii tedy nelze zhotovit či umožnit si zhotovit, pokud se uživatel deklaruje za podnikatelský subjekt (mimo výzkum). 2. Pokud se kopie zhotovuje na objednávku, pak s využitím ustanovení § 37 odst. 1 písm. c) – tedy jako papírová kopie z reformátu. 3. Kopii nelze poskytnout v rámci služby přímého dodávání kopii.
18	Zvýšení informačního potenciálu katalogu	Zařadit do katalogu kopii obálky, resp. obsahu.	§ 37 odst. 4	Reprodukce obálky musí být kvality, jež neumožňuje výdělečné užití.
19	Oprávnění pro potřeby knihovny	Zhotovování kopií pro náhradu ztraceného-poškozeného-zničeného díla/záznamu (či malé části tištěného díla), včetně možnosti obejít technické prostředky ochrany.	§ 37 odst. 1 písm. b) § 43 odst. 4	1. V případě velké části nebo celého díla/záznamu nesmí být dílo/záznam na trhu. 2. Takovou kopii je rovněž možné půjčovat.

20	Možnost obejít technické prostředky ochrany při zhotovování kopií digitálních nosičů	Možnost obejít technické prostředky ochrany při zhotovování kopií digitálních nosičů 1. díla/záznamu pro archivní a konzervační potřebu, 2. pro náhradu ztraceného-poškozeného-zničeného díla/záznamu 3. pro zhotovení kopie pro potřeby osob se zdravotním postižením	§ 43 odst. 4	V případě náhrady ztraceného-poškozeného-zničeného díla/záznamu <i>sub</i> 2. nesmí být dílo/záznam na trhu.
21	Platba odměny za užití předmětů ochrany autorského práva a práv příbuzných	Změna parametrů platby odměny za kopírovací služby – 1. zvýšení sazby 2. zásada platby za pravděpodobný počet kopií 3. platba i za výstupy z tiskárny.	§ 25 odst. 1 písm. a) § 25 odst. 5 Příloha bod 6 a 7	1. Sazba bez ohledu na formát kopie - – za černobílou kopii – 0,20 Kč – za barevnou kopii – 0,40 Kč 2. Pravděpodobný podíl autorských děl – 70% z celkového počtu zhotovených kopií.
22		Odměna za absenční půjčování vydaných děl, včetně určení způsobu stanovení výše odměny.	§ 37 odst. 2 § 37 odst. 5 Příloha bod 9 a 10 Část třetí, čl. V – změna knihovního zákona	1. Sazba za výpůjčku Kč 0,50. 2. Další modalitě se uvádějí v důvodové zprávě.
23	Jiné služby	Veřejná čtení a obdobné pořady.	§ 101 odst. 9 písm. g) – zakládá možnost uzavřít rozšířenou hromadnou licenční smlouvu	1. Smlouvu je tedy nejdříve nutné uzavřít. 2. Vztahuje se širěji, na nevýdělečné živé nedivadelní provozování díla.
24	Úloha Národní knihovny ČR jako centra Systému knihoven	Platba odměny za půjčování	Část třetí, čl. V – změna knihovního zákona	
25		Uzavírání smluv s kolektivním správcem, resp. dalšími autorskými organizacemi za Systém knihoven	§ 101 odst. 1 písm. h)	1. Zejména smluv předpokládaných zákonem – o půjčování zvukových, audiovizuálních dokumentů, elektronickým dodáváním kopií, o veřejných čteních. 2. Případně i smluv jiných, např. o kopírování notových záznamů.